

تبیین کارکردهای امنیتی زکات در بین گندمکاران استان فارس

منصور شاه ولی^۱

پروین خلیق زاده^۲

چکیده

تحقق آثار مثبت توسعه و نوسازی بخش کشاورزی، تامین امنیت اقتصادی، آرامش خیال بهره برداران و حتی کاستن خطرها و عدم اطمینان در این بخش را نمی توان به تنهایی از سازمان های بیمه گر انتظار داشت، بلکه حضور و هماهنگی دیگر سازمانها و نهادها نیز ضروری است. از طرفی دین مبین اسلام مکتبی است جامع که تمام نیازمندی های مادی و معنوی انسان در دستورات و احکام آن لحاظ شده است و از همان آغاز و مقارن با تأسیس حکومت اسلامی و طرح احکام عبادی مانند: نماز، حج، روزه و زکات را به عنوان یکی از منابع بیت المال واجب گردانید تا از آن برای رفع مشکلات اقشار محروم و نیازمند و همچنین توسعه امکانات رفاهی برای عموم مردم و نیز گسترش دین و تقویت دینداری، بهره گرفت. نظر شارع مقدس بر این است که با حل مشکلات فردی، جامعه را به سمت سازندگی بیشتر و تعاون جمعی برای پیشرفت و اعتلای جامعه اسلامی سوق دهد. این پژوهش به منظور بررسی کارکرد مکانیسم امنیتی زکات بر "رضایت شغلی و زندگی" و "تعلق احساسی و کارکردی به مکان" در بین ۱۹۷ گندمکار استان فارس انجام گردید. نتایج نشان می داد که "رضایت از شغل و زندگی"، "تعلق احساسی و کارکردی به مکان" و "نگرش نسبت به پرداخت زکات" در بین پرداخت کنندگان زکات بالا است. برای تعمیم کارکردهای این مکانیسم امنیتی پیشنهادهایی در مقاله ارائه شده است.

واژه های کلیدی: زکات، مکانیسم امنیتی، رضایت از زندگی، رضایت از شغل، تعلق احساسی و کارکردی به مکان

۱. مقدمه

زکات

آنچه امروز در جامعه اسلامی مشاهده می شود، غیر از آن جامعه ایده آلی است که اسلام ترسیم کرده است و هنوز فقر از بزرگترین مشکلات جامعه است؛ در حالی که اسلام زکات را مهم ترین راه ریشه کنی فقر معرفی کرده و آن را هم ردیف نماز می داند. متأسفانه این فریضه الهی در جوامع اسلامی به درستی و کمال، شناخته نشده و یا جلوه ضعیفی داشته است. مؤید این امر که اسلام توجهی خاص به زکات دارد، این است که:

۱- در اکثر آیاتی که نماز مطرح شده، زکات نیز با تعبیر مختلف در کنار آن مشاهده می شود که همتایی ناگسستنی این دو در قرآن مشهود است. دو آیه زیر از این جمله است.

shahvali@shirazu.ac.ir

heva_77@yahoo.com

^۱ استاد بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز

^۲ کارشناس بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز

« یُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا »^۳ «آیه بندگان من که ایمان آورده‌اند بگو: نماز را به پا دارند و از آنچه به آن‌ها روزی دادیم، پنهان و آشکارا انفاق کنند.»

« يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ »^۴؛ «همانها که نماز را به پا می‌دارند و (در حال رکوع) زکات می‌دهند.»
۲- عدم پرداخت زکات از اوصاف مشرکین شمرده شده است؛ چنان که قرآن کریم می‌فرماید:
« وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ (۶) الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ »^۵: «وای بر مشرکان، همان کسانی که زکات نمی‌دهند و آنان که به آخرت کفر می‌ورزند.»

قرآن مجید احیا و ترویج زکات را وظیفه‌ای اساسی برای مسئولین نظام اسلامی مقرر داشته و در بیان آن فرموده است:

« الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنُؤُوا الزَّكَاةَ »^۶ «مؤمنان و یاران خدا همان کسانی هستند که هرگاه در زمین به آن‌ها قدرت و امکانات دهیم، نماز بر پا می‌دارند و زکات می‌دهند.»
به تعبیر روشن‌تر، آن کسانی که در زمین تمکنی پیدا می‌کنند و توانایی آن را پیدا می‌کنند تا هر برنامه‌ای که بخواهند انجام دهند، می‌بایست جامعه صالحی را به وجود آورند که در آن جامعه، نماز برپا می‌شود و زکات داده می‌شود و امر به معروف و نهی از منکر انجام می‌گیرد.

رابطه با خدا و دستگیری از محرومان و آگاهی دادن به جامعه و جلوگیری از مفاسد، از یکدیگر جدا نیستند و از وظایف و کارهای قطعی حکومت اسلامی به شمار می‌روند؛ چه آن که حاکمان مؤمن، هم در فکر ارتقاء روحی و رشد معنوی جامعه هستند و هم به دنبال رفاه و حل مشکلات اقتصادی و فقرزدایی و اصلاح جامعه می‌باشند، که البته چنین جامعه‌ای تحت حمایت خداوند قرار می‌گیرد (فجری، ۱۳۸۷). بر پایه پژوهش‌های تاریخی، زکات در سال دوم هجری تأسیس شد. واژه زکات، حدود ۳۲ بار و با مشتقاتش، حدود ۶۰ بار در قرآن آمده است. در بیشتر موارد (۲۶ مورد) با صلاه همراه است. همراهی زکات با اقامه نماز، می‌رساند که این دو، لازم و ملزوم و کامل‌کننده یکدیگرند. یعنی، با انجام یکی، دین کامل نمی‌شود، بلکه شرط قبولی نماز، پرداخت زکات می‌باشد.

زکات، یکی از منابع تأمین هزینه‌های حکومت اسلامی، در زمینه‌های اجتماعی است. این که دین اسلام، یک دین فردی بوده و کاری به جامعه و سیاست نداشته باشد، درست نیست. اسلام، تأمین‌کننده نیازهای اجتماعی جامعه و حکومت اسلامی نیز می‌باشد. بیشتر مفسران بر آن بوده‌اند تا این واژه، پس از این که در قرآن و ادبیات اسلامی وارد گردید، افزون بر معنای اولیه آن، معنای دیگری نیز گرفته است. در حقیقت، فرهنگ اسلامی، آن را به صورت قاعده‌مندتری به کار برده است (حاجیان، ۱۳۸۹). لذا دین مبین اسلام مکتبی است جامع که تمام نیازمندی‌های مادی و معنوی انسان در دستورات و احکام آن لحاظ شده است؛ از این رو از همان آغاز و مقارن با تأسیس حکومت اسلامی و طرح احکام عبادی مانند: نماز، حج، روزه و زکات را به عنوان یکی از منابع بیت‌المال واجب گردانید تا از آن برای رفع مشکلات اقشار محروم و نیازمند و همچنین توسعه امکانات رفاهی برای عموم مردم و نیز گسترش دین و تقویت دینداری، بهره گرفته شود. آنچه از بررسی مصارف زکات به دست می‌آید، این است که نظر شارع مقدس بر این بوده که از طریق حل مسائل و مشکلات

^۲- ابراهیم/ ۳۱

^۳- مائده/ ۵۵.

^۴- فصلت/ ۶ و ۷.

^۵- حج/ ۴۱.

فردی، جامعه را به سمت سازندگی بیشتر و تعاون جمعی برای پیشرفت و اعتلای اجتماعی اسلامی سوق دهد؛ چرا که پیشرفت افراد در خلاقیت‌ها و حرفه‌های اقتصادی و هر گونه نبوغ در بعد مادی و روحی مسلماً در تقویت اساس زندگی اجتماعی آحاد مسلمین اثر خواهد گذارد و از طرف دیگر، عملکردهای مختلف جامعه نیز در رفتار افراد مؤثر است و احکامی مانند زکات، امیدواری افراد را به همراهی حکومت با آن‌ها افزایش می‌دهد و پشتوانه‌ای اجتماعی و سیاسی برای آن‌ها تعبیه می‌کند (ایروانی، ۱۳۸۴).

گذشته زکات

نباید پنداشت که زکات، معنای جدیدی است که پس از بعثت پیامبر اسلام (ص)، به وجود آمده است. این واژه و عمل به آن، در تعالیم ادیان ابراهیمی نیز دیده می‌شود. مثلاً در سفر لاویان^۶ چنین آمده است: «چون محصول خود را دور می‌کنید، خوشه‌های مزرعه خود را تمام نکنید. محصول خود را خوشه‌چینی نکنید. تاکستان خود را دانه چینی نکرده و خوشه‌های ریخته شده تاکستان خود را مچینید، بلکه آن‌ها را برای فقیر و غریب بگذارید و بلکه مقدار آن در سال مشخص شود»^۸. همین‌طور، در کتب عهد عتیق آمده است:

با این همه برای بینوایان، با گذشت باش، ایشان را برای صدقه خویش در انتظار مگذار. برای پیروی از احکام، به یاری تنگدست برو، اگر نیازمند است، او را با دست خالی باز مگردان. دارایی‌های خویش را براساس احکام خدای تعالی به کاربند. این برای تو سودمندتر از زر خواهد بود. صدقه‌های خود را، در انبارهای خود نهان دار. این‌ها تو را از هر معصیتی خواهند رهاوند.^۹ این خصلت، در تمام پیروان ادیان رواج داشته است. از جمله معینین^{۱۰}، یک ضریب مالیاتی از حیوانات و محصولات کشاورزی و .. پرداخت می‌کردند. این مسئله مستند به روش‌های تاریخی کهن برای جداسازی اموال بوده است.

در فرهنگ جاهلی، نه فقط صدقات جاری بوده، بلکه واژه زکات، به معنای اصطلاحی آن رایج بوده است. زکات، هدیه‌ای مالی محسوب می‌شد که مردم عرب جنوبی به عنوان عبادت به معابد پرداخت می‌کردند. مقدار معینی داشته و در واقع، دو بعد داشته است: بعد عبادی، دینی، یعنی، برای پاک کردن مال، از حقوق دیگران و تأمین نیاز بینوایان (فجرى، ۱۳۸۷).

آثار زکات

با بررسی روایات معصومین (ع) آثار و برکات فراوانی از زکات در جنبه‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره حاصل می‌شود که با مطالعه آن‌ها، علت تأکید و اهتمام اسلام به این فرضیه الهی روشن‌تر می‌گردد. برخی از این آثار عبارت‌اند از:

^۶ - لاویان، از اسفار کتاب تورات در عهد عتیق است. یهودیان و مسیحیان معتقدند که قوانین و مقررات این کتاب در زمانی که بنی‌اسرائیل در کوه سینا اردو زده بودند؛ به موسی وحی شده است. بیشتر قوانین شرعی یهود درباره طهارت، اخلاق، روزهای مقدس و رسوم مذهبی از این کتاب گرفته شده است.

^۷ - ایازی / ۱۷۱-۱۷۰.

^۸ - قاموس کتاب مقدس / ۲۶۱.

^۹ - یکی از فرقه‌های اسلام

آثار فردی زکات

- دوری از بخل و حرص
- برکت در اموال
- حفظ اموال از آفات
- تزکیه و تربیت
- محبوبیت در نزد خدا
- فرونشاندن غضب الهی
- قبولی نماز

آثار اجتماعی زکات

- دفع بلا از امت
- فقرزایی
- تقویت بنیه دینی مردم

آثار نپرداختن زکات

همان‌گونه که زکات موجب آثار و برکات فردی و اجتماعی است که به نمونه‌هایی از آنها اشاره شد، نپرداختن آن نیز آثار سوئی را بر فرد و جامعه بر جای می‌گذارد. آثار نپرداختن زکات را در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان به آثار دنیوی و اخروی به شرح زیر تقسیم کرد.

آثار دنیوی

- تلف شدن اموال
- کمبود، قحطی و بی‌برکتی
- محروم شدن از رحمت الهی
- هزینه شدن مال در راه باطل
- نپذیرفتن نماز
- استحقاق اخراج از مسجد

آثار اخروی

نپرداختن زکات علاوه بر آثار دنیوی که آمده شد، آثار اخروی را نیز در پی دارد که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- عذاب دردناک
- در زمره کفار قرار گرفتن (محمد مهدی فجری، ۱۳۸۷).

۲. اهمیت بخش کشاورزی

کشاورزی از مهم ترین بخش های اقتصادی کشور است که نزدیک به ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۲۳ درصد سطح اشتغال و درصد قابل توجهی از درآمدهای ناشی از صادرات غیرنفتی کشور به این بخش مربوط است. نقش بخش کشاورزی در تامین بیش از ۸۰ درصد غذای جامعه، تولید درصد زیادی از منابع لازم برای صنایع و ایجاد زمینه لازم برای ثبات سیاسی و اقتصادی کشور نمایانگر ضرورت فراگیر بهبود عملکرد آن در سطوح محلی و ملی است (ترکمانی و جمالی مقدم، ۱۳۸۴).

با وجود پیشرفت های بخش کشاورزی در سال های اخیر، متأسفانه تولیدکنندگان این بخش هنوز از امنیت اقتصادی لازم بهره مند نیستند. یکی از علل عمده این امر ماهیت و ویژگی های خاص فعالیت های کشاورزی است. وابستگی شدید این بخش به طبیعت و شرایط پیش بینی ناپذیر محیط باعث ورود متغیرهای ناامن و مخاطره آمیز در تولید محصولات کشاورزی شده، در حالی که چنین مخاطراتی عملکرد سایر بخش های اقتصادی را به این اندازه تحت تاثیر قرار نمی دهد (عین الهی احمدآبادی، ۱۳۸۷). برای مثال ایران دهمین کشور بلاخیز جهان شناخته شده است، به طوری که از مجموع ۴۰ نوع بلایای طبیعی ثبت شده در جهان، ۳۱ نوع آن در ایران اتفاق می افتد. این امر میزان مخاطرات تاثیرگذار بر فعالیت های کشاورزی در ایران را روشن تر می سازد (رحمانی، ۱۳۸۲). به همین دلیل کشاورزان در ابعاد مختلف زندگی خویش با خطرات گوناگونی روبرو هستند که در درجه اول باید از امکانات مادی و معنوی خویش سعی در پیش بینی این خطرات کرده و سپس اقدامات لازم، برای جلوگیری از وقوع آنها را به عمل آورد. وقوع هر کدام از این خطرات می تواند در سطح خرد، کشاورز را از درآمد خود محروم نماید و در سطح کلان نیز کشور، منابع غذایی خود را از دست بدهد و لذا این وظیفه مدیران، مسئولان و کشاورزان است که این خطر را شناسایی کنند و امکانات مادی و معنوی کشور را برای پیشگیری از وقوع یا کاهش آثار آنها به کار گیرند (عبادی بشیر، ۱۳۸۹).

برای مهار یا کاهش اثرات منفی مخاطرات فوق در انجام فعالیت های کشاورزی طیف نسبتاً گسترده ای از برنامه های گوناگون مدیریت ریسک پیشنهاد شده است. باور هارکر و همکاران (۲۰۰۴) منظور از مدیریت ریسک را استفاده از روش ها، ابزارها و سیاست های گوناگون برای کاهش اثرات منفی انواع مخاطرات می دانند. از طرفی، جوامع مختلف برای رویارویی با خطرهای طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و شخصی در محیط کشاورزی، از شیوه های متفاوتی برای کاهش ریسک و ایجاد امنیت برای کشاورزان استفاده می کنند.

بنابراین، انتخاب مکانیزم های امنیتی از مؤثرترین عواملی است که می تواند کشاورز و محصول او را در مقابل سوانح و بلایای طبیعی به نحو مطلوب حمایت کند و برای او ایجاد امنیت نماید. در این راستا فرض بر این است که گندمکاران استان فارس از مکانیزم امنیتی "پرداخت زکات" برای امنیت و حفاظت در برابر عوامل طبیعی و همچنین امنیت اجتماعی، مالی، روانی و شغلی استفاده می کنند.

از طرفی احساس خرسندی و رضایت از جنبه های مختلف زندگی و شغل از مؤلفه های نگرش مثبت افراد نسبت به جهانی است که در آن زندگی می کنند. رضایت مندی از زندگی و شغل زمینه ساز تسری رضایت آن به حوزه های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است. افزایش تنش و مشکلات رفتاری، ناامیدی، اضطراب، افسردگی و غیره از جمله آثار منفی نارضایتی از زندگی و شغل در سطح خرد است که در سطح میانی و کلان نیز پیامدهائی چون کاهش روحیه مشارکت جمعی، تعاون، اعتماد، و غیره خواهد داشت (عظیمی هاشمی، ۱۳۸۳).

بیمه محصولات کشاورزی، به عنوان یک سازوکار حمایتی در کاهش ناپایداری و رویارویی با ماهیت پیش‌بینی‌ناپذیر پدیده‌ها و حوادث طبیعی، که از سوی حاکمیت‌های سیاسی و در راستای جبران خسارت برخاسته از خطرها به کار گرفته می‌شود. این رویکرد، روش و سیاستی پر هزینه برای انتقال ریسک، از کشاورزان به دولت‌ها و موسسه‌های بیمه است و به دلیل پدید آمدن چالش‌هایی مانند محدودیت منابع و کسری بودجه، دولت‌ها می‌باید در پی یافتن راهکارها و راهبردهایی باشند تا افزون بر بهبود فرآیندها، به حفظ و کاهش هدر رفت منابع کنونی بیانجامد (کرمی و همکاران، ۱۳۸۶).

به طور خلاصه، تا کنون صندوق بیمه محصولات کشاورزی یگانه نهاد تخصصی و حمایتی بخش کشاورزی کشور است که مسوول رسیدگی و جبران خسارات ناشی از بلایای طبیعی در این بخش است. با توجه به پراکندگی، وسعت و تنوع اقلیم در بخش کشاورزی کشور، می‌توان انتظار داشت که برای مدیریت چنین بخش بزرگی، صندوق بیمه کشاورزی به نظارت، مهارت، و تجربه بسیار بالا نیاز دارد. از سوی دیگر، در دهه‌های اخیر به ویژه سال‌های گذشته، دگرگونی و تغییرات شدید اقلیمی و در سراسر جهان را شاهد بوده و ایران نیز از آن آسیب دیده است. از این رو به نظر می‌رسد که در چند سال گذشته، بخش کشاورزی و منابع طبیعی کشور با چالش‌های تازه‌ی روبه‌رو است که به ایجاد فشارهای اقتصادی بر روستاییان و بخش کشاورزی کشور انجامیده است. در صورت نبود عملکرد بهینه در بیمه کشاورزی و حمایت نکردن از بخش کشاورزی چه بسا تأثیرات منفی آن دامنگیر تولیدات داخلی کشور، مهاجرت از روستا به شهر، افزایش فقر و بیکاری و رشد نامتناسب در کشور شود. از طرفی دین مبین اسلام مکتبی است جامع که تمام نیازمندی‌های مادی و معنوی انسان در دستورات و احکام آن لحاظ شده است و از همان آغاز و مقارن با تأسیس حکومت اسلامی و طرح احکام عبادی مانند: نماز، حج، روزه و زکات یکی از منابع بیت‌المال واجب گردید تا از آن برای رفع مشکلات اقشار محروم و نیازمند و همچنین توسعه امکانات رفاهی برای عموم مردم و نیز گسترش دین و تقویت دینداری، بهره گرفته شود. آنچه از بررسی مصارف زکات به دست می‌آید، این است که نظر شارع مقدس بر این بوده که از طریق حلّ مسائل و مشکلات فردی، جامعه را به سمت سازندگی بیشتر و تعاون جمعی برای پیشرفت و اعتلای اجتماعی اسلامی سوق دهد. (ایروانی، ۱۳۸۴).

حال با توجه به این که منشاء قدرت در جهان هستی از آن خداوند است این سوال پیش می‌آید که تنها اشتراک مادی بین کشاورزان و مدیریت مؤسسه یا سازمان کافی است؟ و اشتراک معنوی بین کشاورزان و خالق هستی جایگاهی ندارد؟

ضرورت انجام این تحقیق ناشی از آن است که دنبال کردن راهبردهایی که در گذشته برای دستیابی به توسعه و رفاه روستائیان دنبال شده است، نتوانسته اند به طور کامل به اهداف خود دست پیدا کنند، لذا زمینه برای طرح عوامل دیگر برای تحقق توسعه باید فراهم گردد.

۳. رضایت از زندگی

کیفیت زندگی یک مفهوم ذهنی و چند بعدی است و آن را می‌توان ادراک افراد از موقعیت خویش در زندگی در زمینه نظام فرهنگی و ارزشی ای که در آن زندگی می‌کنند و در ارتباط با اهداف، انتظارات و استانداردهای آنها دانست (Nillson et al, 2006). کیفیت زندگی ممکن است دو جنبه عینی و ذهنی پیدا کند که در جنبه عینی، شاخصهائی مانند تولید اقتصادی، نرخ باسوادی، انتظار از زندگی، یا دیگر داده‌ها بدون

ارزشیابی ذهنی افراد را می توان سنجید، اما جنبه ذهنی عبارت است از کیفیت زندگی متکی بر ابزار پیمایش و مصاحبه برای به دست آوردن ارزیابی پاسخگویان از تجارب زندگی خود در قالب گزارش شخصی از رضایت مندی، شادی و رفاه می باشد. (Costonza et al,2006).

۴. رضایت شغلی

فلدمن و آرنولد (۱۹۸۳) رضایت شغلی را به عنوان میزان احساسات کلی مثبتی که افراد نسبت به شغلشان دارند، تعریف می کنند و بالاخره در کلی ترین معنی، رضایت شغلی از یک حالت عاطفی مثبت یا خوشایند که نتیجه ارزیابی شغل فرد از تجارب شغلی است (Lauk,1969) تلقی می گردد.

۵. تعلق احساسی و کارکردی به مکان

ارتباطات بین مردم با مکان از طریق مفاهیم متفاوتی توضیح داده می شود. یکی از این مفاهیم که زیاد هم کاربرد دارد، تعلق به مکان می باشد (Poyton, 2003). البته برخی مفهوم دیگری را تحت عنوان تعلق به اجتماع^{۱۱} به جای تعلق به مکان به کار گرفته اند. با توجه به تعاریف متعددی که از این مفهوم ارائه شده است، در این تحقیق تعریف ویلیامز و استیوارت به نقل از پیتون را به عنوان تعریف مفهومی منتخب بر می گزینیم: "مجموعه ای از معانی، باورها، نمادها، ارزش ها و احساسات که افراد یا گروهها را به یک مکان به خصوص پیوند می زند" (همان منبع). در ادبیات مربوط به این موضوع دو مفهوم مرتبط با "تعلق به مکان" وجود دارد، تعلق به مکان "کارکردی"^{۱۲} و تعلق به مکان "احساسی"^{۱۳}.

تعلق به مکان کارکردی یا وابستگی به محیط، توانائی منابع برای نیازهای افراد و اهداف آنها اشاره دارد (همان منبع). تعلق به مکان کارکردی خود تحت تاثیر دو عامل است: (۱) کیفیت مکان که خود متاثر از میزان رضایت استفاده کنندگان برای رفع نیازهای شان بوده و (۲) کیفیت مکان که متکی بر مقایسه آن با مکان های قابل دسترس دیگر می باشد.

تعلق به مکان احساسی یا هویت مکان، به جنبه های احساسی ارتباط شخص با مکان بازمی گردد و این که چگونه مکان در هویت افراد سهم دارد (همان منبع). مکان ها نه تنها فرصت هائی را برای افراد، برای برآوردن نیازهایشان و دسترسی به اهدافشان فراهم می آورند، بلکه همچنین بخشی از هویت آنان نیز می باشد. بنابراین وابستگی احساسی قوی بین شخص و مکانهای خاص را به وجود می آورد (همان).

۶. اهداف پژوهش

۶-۱. هدف کلی

بررسی کارکرد پرداخت زکات بر رضایت شغلی و زندگی و تعلق احساسی و کارکردی به مکان در بین گندمکاران استان فارس

¹⁰-Community Attachment

¹¹-Functional Place Attachment

¹²-Emotional Place Attachment

۶-۶. اهداف اختصاصی

در راستای هدف کلی فوق اهداف اختصاصی تحقیق حاضر به شرح زیر می باشند:

توصیف وضعیت زکات در بین گندمکاران استان فارس

بررسی رابطه نگرش نسبت به پرداخت زکات با هر یک از رضایت از زندگی و رضایت شغلی

بررسی رابطه نگرش نسبت به پرداخت زکات با هر یک از تعلق احساسی و کارکردی به مکان

۷. روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی می باشد زیرا به دنبال تبیین کارکردهای زکات و تاثیر آن بر رضایت از "زندگی" و "شغل" و تعلق "کارکردی" و "احساسی" به مکان در گروه های مخاطب و ارائه راهکار به برنامه ریزان و دست اندرکاران ترویج کشاورزی می باشد که برای این منظور از تحقیق توصیفی استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش کل گندمکاران استان فارس می باشد. روش نمونه گیری در پژوهش حاضر، نمونه گیری تصادفی طبقه بندی می باشد. که طبقات بر اساس میزان توسعه یافتگی شهرستان های استان فارس مشخص گردیدند که شامل پنج طبقه بسیار توسعه یافته، توسعه یافته، تا حدودی توسعه یافته، کمتر توسعه یافته و محروم بود (زنگی آبادی و اکبری، ۱۳۹۰).

جمع آوری اطلاعات در این پژوهش با پرسشنامه انجام گردید. خلاصه پرسشنامه و ضرائب آلفا کرونباخ متغیرها در جدول شماره ۳ آورده شده است. متغیرهای مورد مطالعه در این تحقیق شامل متغیرهای مستقل نگرش نسبت به پرداخت زکات و متغیر وابسته میزان رضایت شغلی و زندگی و همچنین تعلق کارکردی و احساسی به مکان در بین گندمکاران استان فارس می باشد

جدول ۳- ضراب آلفا کرونباخ و تعداد گویه های سنجش هر متغیر

نوع متغیر	مقیاس	تعداد گویه ها	ضریب آلفا
متغیر مستقل	نگرش نسبت به زکات	۶	۰/۷۸
	رضایت از زندگی	۹	۰/۸۶
	رضایت شغلی	۷	۰/۷۲
متغیر وابسته	تعلق احساسی به مکان	۳	۰/۷۸
	تعلق کارکردی به مکان	۵	۰/۶۴

۸. نتایج

برای توصیف و تحلیل داد ها از آمار توصیفی و تحلیلی استفاده شد. در بخش توصیفی از آماره های توزیع فراوانی، درصد، برای تلخیص، توصیف و سازماندهی اطلاعات استفاده شد. در بخش تحلیلی نیز برای اندازه گیری تاثیر متغیر های مستقل بر متغیرهای وابسته از ضریب همبستگی بهره گرفته شد که نتایج آمار توصیفی و تحلیلی در جدول شماره ۴ آورده شده است.

بر اساس نتایج آمار توصیفی، میزان متوسط سال های پرداخت زکات توسط گندمکاران مورد مطالعه حدود ۴ سال می باشد. بیشترین سال پرداخت ۸ و کمترین سال پرداخت ۱ سال می باشد.

دومین کنگرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: مفاهیم، مبانی و ارکان پیشرفت؛ اردیبهشت ۱۳۹۲

جدول ۲- توصیف همزمان ویژگی های مختلف پرداخت کنندگان زکات در جمعیت مورد مطالعه

پرداخت کنندگان زکات	ویژگی ها
۴۶/۸۷	میانگین سن / سال
۵/۷۲	میانگین تعداد اعضای خانواده/نفر
۲/۸۴	میانگین رضایت شغلی †
۲/۷۲	میانگین رضایت از زندگی †
۴/۲۳	میانگین نگرش نسبت به پرداخت زکات †
همبستگی پیرسون: ۰/۵۴	همبستگی نگرش نسبت به پرداخت زکات با رضایت شغلی
سطح معناداری: ۰/۰۰۱	
تعداد کل: ۱۹۶	
شدت رابطه: قوی	
همبستگی پیرسون: ۰/۴۱	همبستگی نگرش نسبت به پرداخت زکات با رضایت از زندگی
سطح معناداری: ۰/۰۰۱	
تعداد کل: ۱۹۶	
شدت رابطه: قوی	
همبستگی پیرسون: ۰/۷۴	همبستگی نگرش نسبت به پرداخت زکات با تعلق احساسی به مکان
سطح معناداری: ۰/۰۰۱	
تعداد کل: ۱۹۶	
شدت رابطه: قوی	
همبستگی پیرسون: ۰/۶۱	همبستگی نگرش نسبت به پرداخت زکات با تعلق کارکردی به مکان
سطح معناداری: ۰/۰۰۱	
تعداد کل: ۱۹۶	
شدت رابطه: قوی	

منبع: یافته‌های تحقیق

† دامنه کلیه میانگین ها بین ۵-۱ می باشد.

†† $R \geq 0/01$

نتایج مندرج در جدول ۲ نشان می دهد که در جمعیت پرداخت کنندگان زکات: میانگین سن گندمکاران حدود ۴۶ سال می باشد و میانگین تعداد اعضای خانواده هر یک ۶ نفر می باشد.

میانگین رضایت شغلی بین "کم" تا "متوسط" می باشد. میانگین رضایت شغلی در پرداخت کنندگان زکات ۲/۸۴ میباشد.

میانگین رضایت از زندگی بین "کم" تا "متوسط" با میانگین ۲/۷۲ می باشد. میانگین نگرش پرداخت کنندگان زکات نسبت به این مکانیسم امنیتی "زیاد" تا "خیلی زیاد" است. میانگین تعلق احساسی به مکان آزمودنی ها ۳/۸۳ می باشد، که بین متوسط و زیاد قرار دارد و میانگین تعلق کارکردی آنها به مکان برابر با ۳/۸۱ می باشد، که بین متوسط و زیاد قرار دارد. نگرش گندمکاران نسبت به مکانیسم امنیتی زکات رابطه ی "قوی" با رضایت شغلی و رضایت از زندگی دارد.

نگرش گندمکاران نسبت به مکانیسم امنیتی زکات رابطه ی "قوی" با تعلق احساسی و کارکردی به مکان دارد.

۹. بحث و نتیجه گیری

فعالیت‌های بخش کشاورزی ویژگی‌های خاصی دارد که آن را به شدت در معرض خطرات و آسیب‌های غیر قابل پیش بینی و در نتیجه خسارات و مشکلات بی شماری قرار می دهد. که به دلیل ماهیت عوامل اصلی تولید و روند فعالیت هاست که عبارت است از قرار گرفتن کار بهره برداران در فضای باز و در معرض عوامل و شرایط طبیعی است. به همین دلیل صدمات و خسارات وارده بر بهره برداران کشاورزی، بر اثر حوادثی مانند سیل، تگرگ، باران‌های تند، خشکسالی، گرما و سرمای شدید، باد، طوفان، امراض مختلف، آتش سوزی و نظیر آن‌ها بسیار زیاد و گاه غیر قابل محاسبه است. (شیرزاد، ۱۳۸۶)، به همین دلیل کشاورزان در ابعاد مختلف زندگی خویش با خطرات گوناگون روبرو هستند که در درجه اول باید از امکانات مادی و معنوی خویش برای پیشگیری از این خطرات تلاش کرده و سپس اقدامات لازم، برای این منظور را به عمل آورند (عبادی بشیر، ۱۳۸۹). در همین باره از جمله نظریه‌های انگیزشی که در سال ۱۹۴۳ میلادی توسط آبراهام مازلو ارائه گردید ارائه سلسه مراتب نیازها است که برآورده شدن هر یک از آنها، نیاز بعدی را باعث می‌شود (بخشی جهرمی و همکاران، ۱۳۸۸). طبق این نظریه انسان هیچ‌گاه در یک حالت رضایت و ارضای کامل و مطلق قرار نمی‌گیرد. رضایت او نسبی است و مرحله به مرحله حاصل می‌شود و به محض آن که یک خواسته ارضاء شد، خواسته دیگری در وی پدیدار می‌شود که باید در پی ارضای آن باشد (بخشی جهرمی، ۱۳۷۲). پس از نیازهای فیزیولوژیک، نیازهای ایمنی است که مازلو آن را به تأمین شخصی در موارد گوناگون مربوط می‌داند مانند نداشتن ترس از خطرات جانی، محرومیت از نیازهای اولیه فیزیولوژیک و همچنین علاوه بر حال، نگران آینده نیز نبودن مانند داشتن بیمه، بازنشستگی و حقوق مکفی است (علوی، ۱۳۷۱).

بنابراین، انتخاب مکانیزم‌های امنیتی مؤثرترین عاملی است که می‌تواند کشاورز و محصولات او را در مقابل سوانح و بلایای طبیعی به نحو مطلوب حمایت کند و برای او ایجاد امنیت نماید. برای مهار یا کاهش اثرات منفی مخاطرات فوق در انجام فعالیت‌های کشاورزی طیف نسبتاً گسترده‌ای از برنامه‌های مدیریت ریسک پیشنهاد شده است. باور هارکر و همکاران (۲۰۰۴) منظور از مدیریت ریسک را استفاده از روش‌ها، ابزارها و سیاست‌های گوناگون برای کاهش اثرات منفی انواع مخاطرات می‌دانند. از طرفی، جوامع مختلف برای رویارویی با خطرهای طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و شخصی در محیط کشاورزی، از شیوه‌های متفاوتی برای کاهش ریسک و ایجاد امنیت برای کشاورزان استفاده می‌کنند.

بیمه محصولات کشاورزی، اشتراکی مادی بین کشاورزان و دولت‌ها با مدیریت یک مؤسسه و سازمان است، تا بتواند خطرات احتمالی یک سال زراعی را به صورت طولی (بین سال‌های تولیدی مناسب) و عرضی (در سطح وسیع تر و تعداد بیشتری از کشاورزان)، به منظور کاهش خسارات ناشی از بلایای حوادث طبیعی پخش کنند (ترکمانی، ۱۳۸۸). با این حال با توجه به این که منشاء قدرت در جهان هستی از آن خداوند است این سوال پیش می‌آید که تنها اشتراک مادی بین کشاورزان و مدیریت مؤسسه یا سازمان کافی است؟ و اشتراک معنوی بین کشاورزان و خالق هستی جایگاهی ندارد؟ ما افرادی هستیم که در دو دنیای معنوی و مادی زندگی می‌کنیم. افراد و فرهنگ‌ها شامل هم بعد مادی (جسم، دموگرافی، سیستم‌ها و سازمانها) و هم بعد معنوی (ارزش‌های فرهنگی، فکر، قلب، نیت و ارزش‌های مذهبی و معنوی) می‌باشد. این بدان معنا است که برای درک عمیق مسائل، بایستی به واقعیت‌های علمی، ساختارهای سازمانی و ارزش‌های افراد و فرهنگ‌ها توجه گردد. امروزه جنبه‌های علمی، مادی و اقتصادی زندگی در تعامل با ابعاد ذهنی بشر، ابعاد

اجتماعی و معنوی زندگی می باشد. قوای محرکه معنوی^{۱۴} راهی در جهت تفکر در مورد پیچیدگی، تنوع و ارزش های ژرف می باشد که تحت آنچه ما باور داریم و انجام می دهیم، عمل می کند. ارزش های ژرف ما را تعیین می کنند که چگونه فکر کنیم و پاسخ های ما به دنیای پیرامون چگونه باشد. ارزش های ژرف، مجموعه نیروهای ناپیدا، فرهنگی و معنوی هستند که ادراک ما را دنبال می کنند و بر انتخاب ها و شیوه های زندگی ما و آنچه از نظر ما درست و نادرست است، تاثیر می گذارند. تاکید ما بر رابطه صحیح با خود، دیگران، طبیعت و خدا می باشد (منصورآبادی، ۱۳۸۳).

به منظور پاسخگویی به چالش های عمده ای که در حال حاضر کشاورزی ایران با آنها روبرو است، و همچنین با توجه به ماهیت متغیر بخش کشاورزی، انتخاب مکانیزم امنیتی مؤثرترین عاملی است که می تواند کشاورز و محصولات او را در مقابل سوانح و بلایای طبیعی به نحو مطلوب حمایت کند تا برای او ایجاد امنیت نماید. کشاورزان استان فارس از مکانیسم امنیتی زکات نیز برای این منظور استفاده می کنند. که نتیجه انتخاب آن رضایت از "شغل" و "زندگی" و همچنین تقویت "تعلق احساسی و کارکردی به مکان" در بین گندمکاران پرداخت کننده زکات استان فارس می باشد.

بنابراین نباید فراموش کرد که اگر توفیقی در فعالیتهای کشاورزی و اقتصادی به دست آید (مثل خودکفایی گندم)، در پرتو عمل به وظایف شرعی و ایمان و توکل مومنانه و نه فقط به خاطر ابزار پیشرفته یا بارش باران کافی و امثال آن است و کیست که نداند باران را باید خدا بفرستد و ابزار و اسباب را او فراهم نماید.

به منظور تشویق مردم به ادای زکات به عنوان یک الگوی اسلامی پیشرفت، قانون زکات در مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۸ / ۸ / ۱۳۹۰ تصویب و به تأیید شورای نگهبان رسید. برای همکاری متولیان کمیته امداد امام خمینی^{۱۵}، کارشناسان ترویج و گندمکاران در شناخت صحیح از زکات و ارائه راه کارها برای انتخاب این مکانیسم امنیتی به منظور مقابله با شرایط پیچیده و متغییر محیطی و همچنین ارتقای رضایت از زندگی و شغلی و نیز افزایش تعلق احساسی و کارکردی به مکان می توان برنامه ریزی نمود و مهمترین موضوعات مورد توجه در این برنامه ریزی به شرح زیر می باشد:

۱- تاسیس شورای مرکزی زکات در کمیته امداد امام خمینی^{۱۶}. ۲- تعیین خط مشی برای جمع آوری و مصرف زکات و تنظیم ضوابط و معیارهای مربوط. ۳- سیاستگذاری امور تبلیغ و آموزش مردم برای ادای وظیفه زکات. ۴- ایجاد هماهنگی برای نظارت و مشارکت مؤثر استانداران، فرمانداران، بخشداران و شوراهای اسلامی شهر و روستا و ائمه جمعه و جماعات. ۵- ایجاد بانک اطلاعات استانی زکات و گزارش عملکرد میزان زکات جمع آوری شده و کمک های دولت و اقدامات فقرزدائی و عمران و خدمات انجام شده به صورت دوره ای به شورای مرکزی زکات. ۶- سیاست های تشویقی و تبلیغی ترغیب مردم به ادای زکات از طریق عمران و آبادی روستاها؛ به ویژه روستاهای کمتر توسعه یافته ۷- چگونگی تعیین معتمدان محلی و متولیان جمع آوری زکات.

اجرای این پیشنهادها، چشم انداز الگوی اسلامی پیشرفت برای ایجاد رضایت از زندگی است که ناشی از رضایت شغلی و تعلق کارکردی و احساسی به مکان و از کارکردهای پرداخت زکات است. برای این منظور

¹⁴-Spiritual Dynamics

درآمدهای ناشی از زکات می باید در اولویت نخست صرف عمران و آبادی مناطق پرداخت کننده آن گردد، تا پیشرفت بخش کشاورزی و مناطق روستائی را هر چه سریع تر فراهم آورد.

فهرست منابع

- ایروانی، ج.، سلطانی، ع. و حسین زاده بحرینی، م.ح. (۱۳۹۰). "زکات باطنی از دیدگاه فقهی". مطالعات اسلامی فقه و اصول، ۸۶/، ص ۷۲-۵۱.
- بخشی جهرمی، آ. (۱۳۸۸). برنامه ریزی ترویج و مشارکت مردم". جهاد، ۲۵، ۳۲-۲۲.
- ترکمانی، ج. (۱۳۷۷). "تاثیر بیمه بر کاهش ریسک گندمکاران تهران". انتشارات مؤسسه پژوهشهای برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی .
- ترکمانی، ج. (۱۳۸۸). "بررسی اثرات بیمه محصولات کشاورزی در کاهش ریسک و نابرابری درآمد بهره برداران: مطالعه موردی در استان فارس". مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی، ۱(۱)، ص ۳۴-۱۷.
- حاجیان، ر. (۱۳۸۹). "واژه شناسی لغوی و تاریخی زکات در قرآن". بینات، ۶۷، ص ۸۱-۷۵.
- زنگی آبادی، ع. و اکبری، م. (۱۳۹۰). "ارزیابی و تحلیل میزان توسعه یافتگی شهرستان های استان فارس". محیط شناسی، ۳۷(۳)، ص ۱۲۲-۱۱۳.
- شیرزاد، ح. (۱۳۸۶). "برآوردن نیازهای واقعی کشاورزان در مدیریت بیمه محصولات زراعی - دامی". فصلنامه روستا و توسعه، ۲۲، ص ۱۱۵-۸۲.
- فجری، م.م. (۱۳۸۷). "سیمای زکات در اسلام". مبلغان، ۱۰۶، ص ۶۶-۵۸.
- عبادی بشیر، م. (۱۳۸۸). "بررسی حقوقی بیمه محصولات کشاورزی". (۱ و ۲)، ۲۴، ص ۷۰-۵۱.
- عظیمی هاشمی، م. (۱۳۸۳). "رضایت از زندگی و دینداری در بین دانش آموزان دوره متوسطه (شهرهای فردوس، درگز و نواحی آموزشی ۷، ۵، ۴ مشهد)". مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ص ۱۱۶-۸۳.
- کریمی، ع.، زمانی، غ.م. و کشاورز، م. (۱۳۸۶). "پایداری نظام بیمه محصولات کشاورزی". فصلنامه پژوهشی بیمه کشاورزی، (۱۴ و ۱۳)، ۲۴، ص ۳۱-۳.
- منصورآبادی، ا. (۱۳۸۳). "مقایسه نگرش زنان و مردان برنجکار نسبت به کشاورزی پایدار و سازه های موثر بر نگرش و رفتار پایداری آنان: مطالعه موردی شهرستان کازرون". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، شیراز.
- Locke, A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. Hand Book of industrial and organization psychology, Chicago.
- Nicholson, E. & Milyus, R. (2006). Job satisfaction and turnover among liberal arts college professors Journal, 51, 840-845.
- Patton, M.Q. (1993). Future direction for extension. Proceeding: in the Australian pacific extension Conference, October 12-14, 12-14, Queensland, Australian.